

De wereld in kinderboeken

De wereld in kinderboeken

Leesbevordering in de klas

Erna van Koeven
Femke Ganzeman
Herman Verschuren

Boom

Met onderstaande unieke activeringscode krijg je via www.boomstudent.nl toegang tot het online materiaal. Deze code is persoonsgebonden en gekoppeld aan de 1e editie. Na activering van de code is het online materiaal twee jaar toegankelijk. De code kan tot zes maanden na het verschijnen van een volgende editie geactiveerd worden. De code is eenmalig te gebruiken. Ben je docent? Dan heb je jouw activeringscode per e-mail ontvangen. Deze code activeer je op boomdocent.nl.

Omslagontwerp: Margot Westermann, www.solomoos.nl

Opmaak binnenwerk: Holland Graphics, Amsterdam

© 2025 Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Auteursrecht ten aanzien van tekst- en datamining en machinelearning is nadrukkelijk voorbehouden.

Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bijvoorbeeld een (digitale) leeromgeving of een reader in het onderwijs (op grond van artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot Stichting Uitgeversorganisatie voor Onderwijslicenties, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-uvo.nl.

No part of this book may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without written permission from the publisher. No part of this publication may be reproduced in the context of text and data mining for any other purpose which is not expressly permitted by law without permission of Boom Uitgevers.

ISBN 978 90 46908822

NUR 842

www.boomstudent.nl

www.boom.nl/hogeronderwijs

Voorwoord

Dit boek is bestemd voor pabostudenten en voor iedereen die in het primair onderwijs boeken en kinderen wil samenbrengen, maar niet altijd precies weet hoe dat moet.

Als (toekomstig) leraar kun je het in de media niet gauw goed doen. Voor je het weet krijg je de schuld van de 'ontlezing', terwijl je juist zo je best doet om kinderen te leren lezen. En overal om je heen hoor je dat niet de schoolmethodes, maar juist kinderboeken kinderen helpen hun taal te ontwikkelen.

Met die boeken moet je dus iets in je onderwijs. Maar hoe doe je dat? Leesbevordering lijkt een simpel begrip: zorgen voor een fijne leesomgeving en kinderen motiveren om te lezen. Maar als je zelf een lezer bent, is het al niet eenvoudig om kinderen en boeken samen te brengen. Als je heel weinig leest of zelfs nooit, wordt dat nog lastiger.

Met dit boek willen we je helpen om kinderboeken in te zetten in je onderwijs, ook als je geen lezer bent. We weten heus wel dat we je misschien niet van het ene op het andere moment kunnen interesseren voor lezen, maar we kunnen je wel laten zien waarom lezen belangrijk is. We laten je kennismaken met kinderboeken en met manieren om daar met kinderen van te genieten. En we willen je inspireren om met je klas kinderboeken te lezen bij alle vakken die je geeft, want bijna over ieder onderwerp bestaat wel een kinderboek.

We hopen dat je in dit boek antwoorden vindt op de volgende vragen:

- Waarom kun je kinderboeken zo goed inzetten in het onderwijs en hoe doe je dat?
- Hoe kies je een interessant thema voor je klas?
- Welke thema's passen bij welke vakken?
- Als je een thema hebt gevonden, welke boeken zoek je er dan bij?
- Over welke thema's zou je zelf graag kinderboeken lezen?

En natuurlijk is dit boek niet alleen voor niet-lezers, maar ook voor (toekomstige) leraren die wel lezen. Wellicht krijgen jullie nog meer ideeën voor het inzetten van boeken in jullie lessen dan jullie al hadden.

Wie zijn wij?

- Erna van Koeven is lerarenopleider, onderzoeker en komt veel op basisscholen.
- Femke Ganzeman is het gezicht achter de bekende kinderboekensite leesbevorderingindeklas.nl en heeft jarenlange ervaring als leraar basisonderwijs en leescoördinator.
- Herman Verschuren is lang hoofdredacteur geweest van een vaktijdschrift over kinderboeken en hij schrijft nog steeds over kinderboeken.

Ook wij hebben onze valkuilen. We zijn bijvoorbeeld geen kind meer en toch denken wij dat we ons kunnen verplaatsen in kinderen bij het zoeken naar boeken. Bovendien zijn we lezers en toch denken we ook te kunnen schrijven voor niet-lezers. Voor ons was het schrijven van dit boek een ontdekkingstocht.

In 2021 riep kinderboekenauteur Bibi Dumon Tak in haar Albert Verweylezing woedend dat volwassenen altijd maar weer komen aanzetten met hun eigen klassiekers (*De Kameleon*, *De Vijf*, *Kruistocht in spijkerbroek*, *Pinkeltje*, *Dik Trom*, *Alleen op de wereld*), terwijl niemand al die prachtige recente kinderboeken kent. Bibi Dumon Tak denkt dat volwassenen de troost van vroeger zoeken en daarom steeds maar weer teruggrijpen naar de boeken uit hun verleden. Dat willen wij niet, maar in een boek over kinderliteratuur kun je natuurlijk echt niet om klassiekers heen. Daarom hebben we gezocht naar een mix van recent en klassiek. Dus niet alleen Janneke Schotveld en Rian Visser, maar ook Tonke Dragt, Annie M.G. Schmidt, Roald Dahl en Guus Kuijer. Natuurlijk kunnen we in dit boek niet alle kinderboeken en alle thema's noemen die we zouden willen. Daarvoor moet je zelf verder zoeken. We hopen wel dat we je kunnen helpen om uit te vinden welke boeken en thema's bij jou en de kinderen in je klas passen.

We hebben op onze tocht veel anderen gevraagd om met ons mee te denken en te schrijven. We zijn met name Anne van Mechelen, Inger Bos, Anne van Buul en Willemijn Vernout dankbaar voor de hoeveelheid tijd die ze in het meelesen hebben gestoken. Daarnaast willen we Marc van Breukelen, Karin Haar, Jarise Kaskens, Mariëtte Konink, Rinze van der Lei, Lisanne Oosterveen, Marieke Raap, Anne Marie Rouw-Meertens, Maria Streefkerk, Lilian Windt en Ineke van Rühler-Oosterkamp bedanken.

Inhoud

Inleiding	11
DEEL 1	15
1 Is lezen nog wel nodig?	17
1.1 Boeken, films en games	17
1.2 Diep lezen	20
1.3 Rijke teksten	21
1.4 Verbanden in je brein	27
1.5 Hoe goed zijn we in lezen?	28
2 Leesmotivatie	33
2.1 Simpel en toch ingewikkeld	33
2.2 Leesmotivatie: hoeveel wegen leiden (niet) naar Rome?	37
2.3 Ik ben Mila en ik hou van lezen	44
2.4 Welke leraar ben jij?	46
2.5 Extra motiverende boeken	47
2.6 Help, literaire competentie!	50
2.7 Alleen patat met mayonaise?	52
3 Welke boeken?	55
3.1 Wat is een kinderboek?	55
3.2 Het beoordelen van kinderboeken	56
3.3 Het ene boek is het andere niet	60
3.4 Staan er plaatjes in?	62
3.5 Boeken selecteren	67
4 Lezen op school	77
4.1 Juf Braaksel of meester Jaap	77
4.2 Waarom zou je voorlezen?	79
4.3 Nog een keer! Voorlezen in de kleutergroepen	81
4.4 De fantastische verhalen van Tashi: voorlezen in groep 3 en 4	85

4.5	Verdwalen in een verhaal: voorlezen in groep 5-8	85
4.6	En dan leert Jubelientje zelf lezen	89
4.7	Ik ben niet bom!	96
5	Boeken maken de wereld rijker	99
5.1	Elke dag een boek	99
5.2	Rijke wereldthema's kiezen	101
5.3	Denken, praten en schrijven over boeken en rijke wereldthema's	106
DEEL 2		117
6	De aarde in boeken <i>Aardrijkskunde en natuur</i>	119
6.1	Wat, waar, waarom?	119
6.2	Naar de maan en terug	121
6.3	Over wolken en regenbogen	124
6.4	Kaarten in kinderboeken	128
6.5	Ergens op aarde: landschappen	130
6.6	Op reis naar overal: landen, steden, dorpen	133
6.7	Het leven op aarde, hoe alles begon	138
6.8	Ankerpunten voor het kiezen van een thema	140
7	#Love dieren en planten <i>Natuur</i>	143
7.1	Lezen en onderzoeken: de natuur	143
7.2	Boze wolven en wijze uilen	143
7.3	Briljante planten	148
7.4	Ankerpunten voor het kiezen van een thema	151
8	Waarom je een boek over jezelf verdient <i>Natuur en burgerschap</i>	153
8.1	Bovenlipheffers en voorwaartsdraaiers	153
8.2	Ach, lief lijf: ziek zijn en beter worden	156
8.3	Sportfanaten	157
8.4	Zoete soep en andere dingen om te eten	159
8.5	De nieuwe kleren van de keizer	160
8.6	Ankerpunten voor het kiezen van een thema	162
9	Over regels en een hoop gedoe <i>Aardrijkskunde en burgerschap</i>	165
9.1	Mijn cultuur, mijn religie	165

9.2	Miljonairkind: arm en rijk	167
9.3	Te gekke beroepen	168
9.4	Ik ben de baas: politiek	170
9.5	Wikken en wegen: recht	171
9.6	Klimaat in gevaar	173
9.7	Ankerpunten voor het kiezen van een thema	176
10	Vroeger was er ook een nu <i>Geschiedenis, burgerschap en erfgoed</i>	177
10.1	Nu is later vroeger	177
10.2	De steen en de tijd	180
10.3	Terug naar Kruimeltje	186
10.4	Niet-bestaande historische werkelijkheden	187
10.5	Word je een betere burger door boeken over geschiedenis?	188
10.6	Ankerpunten voor het kiezen van een thema	189
11	Samenleven, zo simpel is dat niet <i>Persoonlijke ontwikkeling en burgerschap</i>	191
11.1	(Samen)leven, kun je dat leren uit een boek?	191
11.2	Kunnen boeken troosten?	194
11.3	Bij Uil thuis: over thuis, vriendschap en familie	198
11.4	Iedere tijd zijn eigen helden	202
11.5	Jij en ik, ik en jij: diversiteit in kinderboeken	204
11.6	Ankerpunten voor het kiezen van een thema	211
12	In boeken zoeken naar oude verhalen <i>Levensbeschouwing en filosofie</i>	213
12.1	Robin en God	213
12.2	Harry Potter en andere oude verhalen	218
12.3	Geen heksen in de klas: kinderboeken weghouden	225
12.4	Wordt de tijd soms ook moe? Filosoferen met kinderboeken	229
12.5	Ankerpunten voor het kiezen van een thema	231
13	Met kinderboeken nadenken over taal en boeken <i>Taalvaardigheid</i>	233
13.1	Lezende kinderen in kinderboeken	233
13.2	Alle talen van de wereld	234
13.3	Het oneindige verhaal: boeken over boeken	238
13.4	Mijn schaduw is paars: taalbeschouwing met boeken	240
13.5	Ze gaan er met je neus vandoor: over poëzie	244
13.6	Ankerpunten voor het kiezen van een thema	252

14	Eén min één is nul	<i>Rekenen, wiskunde, techniek en digitalisering</i>	255
14.1	Denken over cijfers in boeken		255
14.2	Rekenen voor je leven		256
14.3	Kunnen machines ons vervangen (en hebben we dan altijd vakantie)?		261
14.4	Raken we onszelf kwijt in een digitale wereld?		266
14.5	Ankerpunten voor het kiezen van een thema		275
15	Een wereld van schoonheid	<i>Beeldende vakken, drama, dans en muziek</i>	277
15.1	Rozen voor de zwijnen		277
15.2	Hoe verbeeld ik de wereld, hoe verbeeldt de wereld mij?		279
15.3	Luister naar wat ik voor je zing en speel		289
15.4	De wereld dansen en spelen		294
15.5	Ankerpunten voor het kiezen van een thema		297
	Tot slot: afgelopen		299
	Literatuurlijst		301
	Illustratieverantwoording		307
	Register		315
	Over de auteurs		319

Inleiding

Dit boek gaat over kinderliteratuur op school. Het is zeker niet het eerste boek dat over dat onderwerp is geschreven. Waarom dan nog een boek? Wat maakt dit boek anders dan andere boeken? We willen je hier vooral graag laten zien hoe je kinderboeken kunt gebruiken bij de vakinhouden op school, ook als je zelf niet zo'n lezer bent. In Nederland en Vlaanderen kunnen we kiezen uit prachtige kinderliteratuur. Er zijn zo veel kinderboeken dat het aanbod soms niet te overzien lijkt, ruim tweeduizend nieuwe titels per jaar. Boeken verschijnen en verdwijnen weer zonder dat je het doorhebt. Het is moeilijk om als (toekomstig) leraar het overzicht te houden en daar willen we je in dit boek bij helpen.

Er wordt ook veel gepraat over kinderboeken. Kinderboekenauteurs bezoeken scholen en lerarenopleidingen om te vertellen over hun werk. Recensenten, bloggers en podcastmakers schrijven bevrologen over kinderboeken en voeren interessante gesprekken. In onderwijsbladen staan tips voor als je iets wilt met boeken in je klas. Lerarenopleiders doen hun best om studenten aan het lezen te krijgen. En dan heb je natuurlijk nog wetenschappers die onder andere onderzoek doen naar:

- leesmotivatie: de mate waarin je gemotiveerd bent om te lezen;
- leesattitude: je houding ten opzichte van boeken;
- leesgedrag: wat, hoeveel en hoe je leest;
- geletterdheid: of je kunt lezen;
- leesbegrip: of je begrijpt wat je leest;
- leesbevordering: hoe het lezen op school kan worden bevorderd;
- digitaal lezen: wat het verschil is tussen digitaal lezen en lezen van papier;
- literaire competentie: of je in staat bent na te denken over de structuur en de bedoeling van verhalen.

Iedereen maakt zich er druk over dat kinderen, jongeren, leraren en toekomstige leraren aan lerarenopleidingen te weinig lezen of soms zelfs helemaal niet (Inspectie van het Onderwijs, 2024; Meelissen et al., 2023) – en dat ze daar ook nog rond voor uit durven komen. Geschokt schrijven leesdeskundigen dat het kennelijk geen taboe meer is om te vertellen dat je nooit een boek leest. Sommigen benadrukken dat leraren hun leerlingen echt niet moedwillig al die prachtige kinderboeken onthouden en zo voorkomen dat die leerlingen betere lezers en zelfs betere mensen worden. Ze verschillen duidelijk van

mening. De een vindt dat leerlingen alles mogen lezen wat ze willen en de ander heeft daar dan weer veel moeite mee. Literatuur moeten ze lezen, echte literatuur.

Ze hebben wel een punt, die leesfanaten, want er is geen bewijs dat de taal- en leesmethodes die we in het onderwijs gebruiken leiden tot meer lezen. Wat we wel weten, is dat de leraar (en niet de methode) de doorslaggevende factor is als het gaat om de resultaten van (lees)onderwijs (Vansteelandt, 2020). Bovendien is overtuigend bewezen dat lezen van cruciaal belang is voor de schoolcarrière van leerlingen en voor hun maatschappelijke carrière. Hoe meer je leest, hoe meer kansen je hebt in onze samenleving (Mol, 2010).

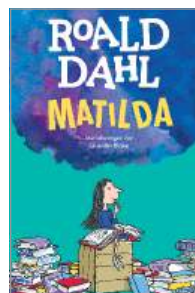
Soms lijkt het alsof de wereld die lezers gebouwd hebben rondom boeken een andere is dan de wereld van de niet-lezers. De lezers zijn het roerend met elkaar eens. Boeken vormen het centrum van hun universum en ze lezen elkaar lachend het bekende citaat voor uit *Matilda*:

‘Pappa,’ zei ze, ‘zou u misschien een boek voor me kunnen kopen?’
 ‘Een boek?’ vroeg hij. ‘Wat moet je nou in vredesnaam met een boek?’

‘Lezen, pappa.’

‘Wat is er mis met de televisie, verdorie? We hebben een prachtige grootbeeld-tv en jij moet zo nodig een boek! Je bent een verwend nest, kind.’

Uit: Roald Dahl, *Matilda* (2023, 1^e druk 1988). De Fontein.

Als je niet leest, ben je als de vader van Matilda en zo wil je niet zijn. Maar schieten wij en al die andere lees-enthousiastelingen in onze ijver om lezen te bevorderen ons doel niet voorbij? Is het niet zo dat lezers en niet-lezers verschillende talen zijn gaan spreken? Zeg je als niet-lezende pabostudent misschien zo stoer dat je niks hebt met boeken omdat je het gevoel hebt dat die leeswereld niet van jou is? Krijg je het idee dat je er niet bij hoort als je nog nooit gehoord hebt van Annet Schaap of Tosca Menten, als je niet naar de Grote Vriendelijke Podcast luistert?

Dat zou heel goed kunnen. Misschien hebben we, terwijl we zo hard probeerden te zorgen voor meer leesmotivatie, wel een afzonderlijke leeswereld geschapen en misschien is het zo dat niet-lezers zich daarvan buitengesloten voelen. In dit boek willen we daarom proberen van die leeswereld een gewone wereld te maken. Een wereld die van iedereen is. We weten dat dat kan. Het is al vaker voorgekomen dat iemand van wie je dat misschien niet zou verwachten, een lezer is geworden. Dat ging bij iedereen weer anders:

- Özcan Akyol begon in de gevangenis te lezen.
- Jongerenauteur Jason Reynolds las pas op zijn zeventiende zijn eerste boek.

- Alex Boogers groeide niet op in een geletterd milieu en werd toch schrijver. Hij is er vast van overtuigd dat lezen alles kan veranderen. Van hem is het volgende citaat (Boogers, 2018).

Er moet iemand tegen het gesloten hoofd van de leerling beuken, zoals je twee stenen tegen elkaar kunt ketsen. Een vonk is genoeg. Genoeg voor een laaiend vuur. Genoeg voor een veenbrand. Onverschilligheid is in de meeste gevallen onvoorstelbaarheid. Wat je je niet kunt voorstellen, wat je je niet kunt verbeelden, daar geef je niets om. (p. 10-11)

In dit boek willen we laten zien dat je als niet-lezende leraar niet iemand hoeft te worden die je niet bent, maar dat je jezelf kunt blijven. Dat je gewoon kunt vertellen dat lezen niet je grootste hobby is. Dat je, ook als je nou eenmaal op de vader van Matilda lijkt, samen met je leerlingen boeken kunt ontdekken. Sterker nog, de kans is groot dat jij een beter rolmodel voor hen bent dan je collega's, die elkaar om de oren slaan met titels van zojuist verschenen kinderboeken waarvan jij nog nooit hebt gehoord. Juist jij kunt leerlingen die niet in een leesmilieu opgroeien de wereld in helpen met boeken. Juist jij kunt ze kansen bieden door dat ene superboek voor te lezen dat ze vervolgens ook zelf willen lezen, door bij vakken als geschiedenis of aardrijkskunde boeken te zoeken.

Opzet van het boek

De wereld in kinderboeken bestaat uit twee delen. Het eerste deel biedt algemene kennis over lezen, leesmotivatie en het stimuleren daarvan. In het tweede deel wordt besproken hoe boeken kunnen worden ingezet bij thema's die aansluiten bij aardrijkskunde, burgerschap, geschiedenis, natuur, levensbeschouwing, sociaal-emotionele ontwikkeling, filosofie, taal, rekenen, techniek, ICT en de kunstvakken.

Via www.boomstudent.nl krijg je toegang tot het online materiaal bij dit boek. Het materiaal bestaat uit een lijst met alle boeken die in de hoofdstukken genoemd worden. Deze lijst kan uitgeprint worden op thema. In deze boekenlijst vind je van alle kinderboeken die in dit boek vermeld worden het isbn en het jaartal van de meest recente uitgave. Soms gaat het om oudere boeken die opnieuw zijn uitgegeven en die inmiddels 'klassiekers' zijn geworden. Verder vind je er links naar interessante websites over de thema's in dit boek.

1

Is lezen nog wel nodig?

In dit hoofdstuk bespreken we waarom je nog zou lezen, nu je overal verhalen en poëzie kunt vinden: op internet, in films, in podcasts en meer. We komen tot de conclusie dat lezen belangrijk is om te kunnen bijdragen aan onze digitale kennissamenleving. We zien zelfs dat lezen en kansengelijkheid samengaan. Als je als kind opgroeit in een minder talig gezin, is het nodig dat dat op school wordt gecompenseerd.

1.1 Boeken, films en games

Waarom zou je (niet) lezen?

Waarom zou je eigenlijk nog lezen? Dat is een vraag die ons vaak wordt gesteld door studenten aan lerarenopleidingen, maar ook door leraren en zelfs door schooldirecteuren. En we begrijpen heel goed waarom ze ons deze vraag stellen. Het lijkt immers alsof alles wat je wilt weten te vinden is in filmpjes op internet. Daarvoor heb je geen boeken meer nodig. Verhalen kun je bekijken via series op Netflix enzovoort, of via duizenden filmpjes op social media (TikTok, Instagram, YouTube), dus ook daarvoor kun je best zonder boeken. Sterker nog, in games kun je je eigen verhaal bepalen, dus waarom zou je tijd besteden aan de verzinsels van een ander? Lezen verdwijnt trouwens niet. Er wordt toch enorm veel gelezen op websites en social media, dus waarom zouden we ons zorgen maken?

Voor de niet-lezers gaan we in deze paragraaf eerst eens even kijken wat er visueel aan boeken te beleven valt. In de volgende paragrafen bespreken we waarom lezen wél belangrijk zou kunnen zijn.

Films naar boeken

Nog een argument om niet te lezen: veel boeken zijn verfilmd. Als je een verhaal wilt leren kennen, hoef je het boek niet te lezen. Je kunt toch gewoon de film zien?

Hoewel gepassioneerde lezers vinden dat je zo'n film echt niet kunt bekijken zonder dat je het boek hebt gelezen, kan het de meeste filmkijkers niet schelen of een film nu op een boek is gebaseerd of niet; sterker nog, vaak zijn ze zich daarvan niet bewust. In *Meneer Droste van het Kinderboekenmuseum*

(Sjoerd Kuypers, 2020) verbaast de opa van Tiuri, die directeur is van het Kinderboekenmuseum, zich daar ook over:

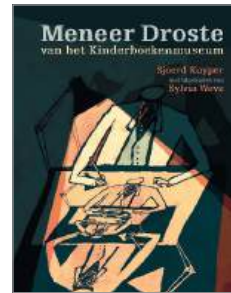
Er zitten drie jongens Mees in mijn klas,' zei Tiuri, 'dat komt uit *Het zakmes*, dat is een film.'
 'Het is ook een boek,' zei opa, 'en weet jij wie dat geschreven heeft?'

'Eh...' zei Tiuri.

'Man,' zei opa, 'weet je dat echt niet?'

Uit: Sjoerd Kuypers, *Meneer Droste van het Kinderboekenmuseum* (2020). Hoogland & Van Klaveren.

De grap is dat *Het zakmes* (1981) door dezelfde auteur is geschreven als *Meneer Droste van het Kinderboekenmuseum*. Sjoerd Kuypers verwijst in *Meneer Droste* wel vaker naar zichzelf en naar andere kinderboekenschrijvers. En trouwens, van zijn boekpersonage Tiuri zouden we kunnen aannemen dat hij weet dat hij is vernoemd naar de held van *De brief voor de koning* (Tonke Dragt, 1962), maar weten de kinderen die *Meneer Droste* lezen dat ook? Of kennen zij Tiuri misschien uit de Netflixserie *De brief voor de koning* (2020) ...?

Verfilmde kinderboeken

Groep 1-2

- *Pluk van de Petteflet* (Annie M.G. Schmidt)
- *Vos en Haas redden het bos* (Sylvia Vanden Heede)
- *Winnie de Poeh* (A.A. Milne)

Groep 3-5

- *De wraak van Knor* (Tosca Menten)
- *Meester Kikker* (Paul van Loon)
- *Mees Kees* (Mirjam Oldenhove)
- *De gvr* (Roald Dahl)
- *De piraten van hiernaast* (Reggie Naus)
- *Juf Braaksel* (Carry Slee)

Groep 6-8:

- *Mijn bijzonder rare week met Tess* (Anna Woltz)
- *De Boskamp's* (Marjon Hoffman)
- *Achtste-groepers huilen niet* (Jacques Vriens)
- *Oorlogswinter* (Jan Terlouw)
- *Kruistocht in spijkerbroek* (Thea Beckman)
- *Harry Potter* (J.K. Rowling)

Verschillen tussen de film en het boek

Er is natuurlijk altijd een verschil tussen een boek en de verfilming. Een filmmaker geeft de oorspronkelijke verhaallijn immers op eigen wijze gestalte, met beelden die meer vertellen dan de gesproken woorden; en misschien wijkt ook de verhaallijn in de film wel enorm af van de boektekst en van de manier waarop je het verhaal voor je ziet als je het boek leest. Dat komt ook doordat een film soms meer actie nodig heeft (die scènes worden er dan bij geschreven en komen niet in het boek voor) of doordat het verhaal is ingekort (anders duurt de film te lang).

Het komt trouwens ook weleens voor dat eerst de film er is en dan pas het boek, zoals bij *Storm: Letters van vuur* (Karen van Holst Pellekaan, 2016), dat zich afspeelt in de zestiende eeuw tijdens de Reformatie. De scenarioschrijfster van de film besloot het verhaal ook in een boek op te schrijven. Zij zegt in het nawoord van dit boek:

De film en het boek zijn niet precies hetzelfde. In een film weet je bijvoorbeeld niet wat mensen denken. Dat kun je in een boek wel beschrijven. Dat vond ik erg leuk om te doen. Opeens kon ik in het hoofd van Storm en Marieke kruipen. (p. 207)

Op kinderboeken gebaseerde films gebruiken in de klas

Bij kinderen die niet zo gemotiveerd zijn om te lezen of die lezen moeilijk vinden, kan het goed werken om fragmenten uit de film te bekijken voorafgaande aan het (voor)lezen van een boek. Kies wel passages die goed aansluiten bij het boek, anders kan het verwarrend zijn. Door de film krijgen ze meer informatie en kunnen ze in het boek het verhaal nog een keer beleven. Doordat ze de grote verhaallijnen al kennen en weten wat ze ongeveer kunnen verwachten, is de drempel om aan het boek te beginnen een stuk lager. Zo kunnen ze meer diepgang ervaren in het verhaal. Bekijk na het voorlezen de hele film.

Het kan interessant zijn om samen met de leerlingen het boek en de film te vergelijken. Wat is hetzelfde en wat is in de film volledig anders dan in het boek? Probeer samen te bedenken waarom de filmmaker bepaalde keuzes heeft gemaakt.

Gamen en lezen?

Kinderen die graag gamen zijn, net als filmliefhebbers, visueel ingesteld. Bovendien bevatten de meeste games enorm veel actie en hebben kinderen als gamer zelf veel invloed op wat er allemaal gebeurt. Een boek lezen is voor hen al snel 'saai': ze moeten dan zelf de beelden verzinnen en het verloop van het verhaal staat al vast.

Er verschijnen steeds meer boeken die inspelen op de behoeftes van gamers. In sommige boeken kun je zelfs grotendeels zelf het verhaal bepalen, zoals in

Gameboek: Schaduwkraai (Marcel Groenewegen, 2022). Daarin kies je zelf een personage met de krachten die daarbij horen. Dit spannende fantasyverhaal is heel beeldend geschreven en wordt na elke alinea onderbroken, omdat je een keuze moet maken voor het verloop van het verhaal. Zo word je kriskras door het boek gestuurd en wordt je leesbeleving iedere keer als je het boek leest anders. Ook kinderboekenschrijver Michael Reefs – zelf fervent gamer – begrijpt precies wat gamers zo leuk vinden en verwerkt dat in zijn boeken. Zijn serie *De Tempeljagers* bevat daarom enorm veel actie en is zo beeldend geschreven dat het weinig moeite kost om de wereld in het verhaal voor je te zien.

Daarnaast zijn er boeken en strips die zich afspelen in bekende gamewerelden, zoals *Fortnite* en *Minecraft*. Met die boeken beleven de gamende lezers avonturen in een wereld die hen al heel bekend is. Ten slotte spreken verhalen waarbij de personages zelf onderdeel worden van de gamewereld enorm tot de verbeelding. Een goed voorbeeld is de serie *Game Helden* van Marcel van Driel en Paco Vink. Deze fantasievolle, spannende verhalen zijn ook nog eens zeer kleurrijk geïllustreerd, waardoor kinderen ondersteund worden in hun verbeelding.

1.2 Diep lezen

Diep en skimmend lezen

We kunnen concluderen dat het om kinderen te motiveren voor lezen, slim is om rekening te houden met hun focus op films en games – maar lezen afschaffen op scholen is niet de oplossing. Stoppen met lezen en je alleen nog maar richten op visuele en auditieve informatie is niet handig. Scrollen op internet of kijken naar series is doorgaans vluchtig. Gedachteloos ga je langs tientallen sites. Zo hier en daar lees je een stukje tekst of bekijk je een filmpje. Of je kijkt met een half oog naar een serie en bijna zonder dat je het merkt is er weer een aflevering voorbij.

De informatie die je tegenkomt, de verhalen waar je naar kijkt, beklippen zo niet of nauwelijks in je herinnering. Kijken en lezen via internet en social media gebeurt vaak ‘skimmend’ of ‘scannend’. Skimmend lezen is het tegenovergestelde van diep lezen. Diep lezen wil zeggen dat je in je opneemt wat je leest, dat het deel van je gaat uitmaken, dat je het overdenkt en dat het je op nieuwe gedachten brengt (Stichting Lezen, 2023; Onderwijsraad & Raad voor Cultuur, 2019; Stokmans & Wolters, 2019). Diep lezen leidt tot ‘diep leren’ (Mehta & Fine, 2019).

Wij lezen in onze snelle levens vaak alleen nog maar even vluchtig een nieuwsbericht of een berichtje. Zelfs in het onderwijs zijn we het verleerd om

langere teksten te lezen, we zijn geneigd ze te vervangen door filmpjes of PowerPoints. Is dat slim? Als mensen uitsluitend informatie verzamelen via visuele bronnen, moeten we er rekening mee houden dat hersenfuncties zullen verdwijnen. Als je je leesvaardigheid niet onderhoudt, verdwijnt die op den duur. Het antwoord op de vraag boven dit hoofdstuk is dus: ja, lezen is nog nodig, maar dan vooral diep lezen.

Het is trouwens niet altijd of-of. Boeken worden vaak afwisselend diep en skimmend gelezen. Je leest sneller heen over informatie die er volgens jou minder toe doet (Van de Ven, 2022). Skimmend lezen wordt pas een probleem als je iedere tekst alleen maar scant.

Digitale kennismaatschappij

Diep lezen (met zo nu en dan een stukje skimmen) is de basis van onze kennismaatschappij. Daaronder verstaan we een samenleving waarin innovatie (vernieuwing van techniek en werkprocessen) en kennisontwikkeling de hoofdrol spelen bij het behoud en de groei van welvaart en welzijn. Sinds mensen in staat zijn tot lezen en schrijven – en zeker sinds iedereen toegang heeft tot onderwijs in lezen en schrijven, heeft onze samenleving zich in hoog tempo ontwikkeld tot een kennismaatschappij. Daarbij spelen digitale toepassingen zo'n dominante rol dat we ook wel spreken over de digitale kennismaatschappij.

Om werkelijk te kunnen innoveren, is het nodig dat je teksten echt kunt doorgronden. Je kunt ze beoordelen, patronen herkennen, metaforen leren zien en ironie begrijpen. Hoe meer je leest, hoe meer kennis je verzamelt en hoe meer nieuwe kennis je brein kan opnemen. Geschreven taal is nodig om zelf taal te kunnen produceren. Die taal leer je niet door alleen maar in aanraking te komen met gesproken taal. We weten uit onderzoek dat gesproken taal armer is dan geschreven taal. Als advocaten een gesprek met elkaar voeren, hebben ze een minder rijke woordenschat dan de woordenschat in de *Donald Duck* (Cunningham & Stanovich, 2001). Uiteindelijk zal een armer taalaanbod leiden tot minder taalontwikkeling.

Om deel te nemen aan een digitale kennismaatschappij, moet je dus in staat zijn om diep te lezen. Anders kun je zelfs niet op een simpel niveau functioneren. Je begrijpt niet wat er om je heen gebeurt en je kunt problemen krijgen met je studie of met het inschatten van ontwikkelingen in de politiek of de economie. Je bent onvoldoende geletterd. Geletterd zijn is bovendien de belangrijkste voorwaarde voor digitaal geletterd zijn (Smits et al., 2024; zie paragraaf 14.4).

1.3 Rijke teksten

Hoe leer je dat, diep lezen? Door 'rijke' boeken en teksten te lezen (Van Koeven & Smits, 2024). Het begrip rijke tekst wordt als volgt gedefinieerd: